

אדם עצמו מן הצדקה, ויגלגל עצמו בצער, ואפילו היה חכם מכובד והעני, יעסוק באומנות ואפילו מנוולת, ואל יצטרך לבריות (ש"ע יו"ד רנה, א, וראה ביה"א רלא).

וְלֹא תִימָא כְהֵנָּה אָנָּה – אל תאמר 'כהן אני' (רשב"ם ב"ב ק, א; וראה תוס' קידושין ח, א ד"ה רב כהנא, בפי ראשון, וחולין קלב, א ד"ה רב כהנא). ואף שאסור להשתמש בכהן אפילו בזמן הזה, ובדבר שהוא גם בזיון לכהן לא מועילה מחילה (ראה רמ"א א"ח קכח, מה, ומשנ"ב שם, קעה), אך בשביל שכר מזונותיו מותר (ונשלל דוד א"ח א; יריעות שלמה כלי המקדש ד, ב). ויש מפרשים, שרב כהנא לא היה כהן, ואמר לו רב 'ולא תימא כהנא אנא' – אל תזכיר את שמך 'כהנא', לומר שאתה חשוב (תוס' לעיל מט, ב ד"ה אמר וב"ב ק, א ד"ה ולא תימא).

סֶלֶקְתָּ לְאִיגָרָא שִׁירִיתָךְ בְּהָדָךְ – כשתצא לדרך ואפילו קרובה, טול מזונותיך עמך (רש"י; רשב"ם). ■ וכן הלכה, שיהיה כל אדם שיהיה עמו פת אפילו הולך למקום קרוב ושכיח שם פת, כי כמה פעמים שיקרה מקרה רח"ל בדרך (משנ"ב ק, ב).

מָאָה קָרִי בְמִתָּא בּוֹזָא תוֹתִי כְפִיָּךְ נִיהוּ – אף אם מחיר המזון כה זול, שמוכרים מאה דלועין בזו, יהיו המזונות תחת כנפי כסותך, והוציאת עמך לדרך (רש"י; רשב"ם). או שהכוונה שאפילו שמוחיר הדלעת זול, אם נדמנה לך דלעת בשדה, אל תזלזל בה, אלא הבא אותה לעיר (רבנו חננאל). או שהכוונה שאם נדמנך לך מקח בזול, וקנית אותו, שים אותו תחת כנפיך שלא יראו אותו אחרים ויתנו בו עין הרע (הערוך ערך כנף).

אָמַר לִיה רַב לְחֵיָּא בְּרִיה לֹא תִשְׁתִּי סָמָא – אל תתרגל לשנות ממיני הסמים [אפילו סם רפואה, אם יש רפואה אחרת (רשב"ם)], שמה תתרגל להם ותפזר מעותך עליהם (רש"י ראשון; רשב"ם). או משום שאף אם יועילו למקום אחד בגוף, זיקו בו במקום אחר (רש"י בפי שני, ע"פ גמ' לעיל מב, ב). ויש שפירש, שהוראה זו אמר רב לחיאי בנו דוקא, שהיה חלש (כמבואר בע"ז לא, ב), ולחלשים סם מזיק יותר (יעב"ץ).

וְלֹא תַעֲקֹר כְּכָא – אל תמהר לעקור שן משום חולי (רש"י). כי סופה להירפא (רשב"ם). ויש סוברים, שהכוונה רק על שן טוחנת (תוס' חולין נט, ב ד"ה תנור), שעקירתה עלולה להזיק לראיה (רבנו חננאל). ובמקום שקשה לעמוד על המצב המדויק מה יותר גרוע, העקירה או אי העקירה, לפירוש ראשון גם באופן כזה אל ימהר לעקור, אך לפירוש שני יש להקל לעקור (חוט שני טבילה כלים, פג, והוסף, שכאשר יש כאבים, יש לצדד יותר להתייר את עקירת השן).

וְלֹא תִקְנָא בְּחִיּוּיָא, וְלֹא תִקְנָא בְּאַרְמָאָה – אם התגלה לך שיש נחש בחורי חצרך, אל תקנא בו ותשתדל להורגו, כי בראותו שאתה מחכה להורגו, שמה יושפך פתאום, וכן בגוי (הערוך ערך ככא, ב).

שְׁלֶשָׁה אֵין מִתְקַנְאֵין בְּהָן, ששלשתם – ואפילו תלמיד חכם – הם בעלי נקמה, וכמאמרם (יומא כב, ב) 'כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש, אינו תלמיד חכם' (עיון יעקב על עין יעקב).

גוֹי קָטָן, וכמאמר בן עזאי (אבות ד, ג) 'אל תהי בז לכל אדם וכו', שאין לך אדם שאין לו שעה', וכמסופר בבבלי (תלמוד) (תלמוד סוף ח), שתינוקות של בית רבן מבית מדרשו של רבי היכו גוי קטן רועה חזירים, וכשגדל נעשה מלך, ורצה לנקום ביהודים, גזר עליהם גזירה, ובזכות כמה ניסים הצליחו לשכנעו לבטל גזירתו, אך הזהירים שמכאן והלאה לא יחרחרו ריב אפילו עם גוי קטן [וכמאמרם כאן] (מגן אבות [לתשב"ץ] שם).

גְּזִייתָא נִינְהוּ וְכוּ', וכיון שאב"י גזר על המזיקים שלא יעברו בישוב כלל, יש לחשוש לגזייתא בכל הלילות [אבל קודם לכן, היו הגזייתא נכנסים לחפש את סוסייהם בליל רביעי ובליל שבת] (ש"ע הרב ח"מ שמירת גוף ונפש קונטרס אחרון א, ונראה בצ"ע), ואב"י [וכן רבי חנינא בן דוסא] לא בא להתיר לצאת יחידי בלילה על ידי שגירשם, אלא להועיל למי שעבר ויצא, שברוב פעמים לא יהיה ניזוק (אוצר המלך [לרבי צדוק הכהן מלובלין] דעות ה, ט, ביישוב תמיהת הטוריו אבן חגיגה ג, ב).

ויש שכתב, שלאחר שגירש אב"י את המזיקים, אין לחשוש להם כלל, כיון ש'גזייתא דשמטי סוסיא' הוא דבר שאינו שכיח, וכל החשש לצאת יחידי בזמן הזה הוא רק שלא במקום יישוב (טורי אבן שם. וראה עוד דבריו בבאורנו לעיל קיב, ב ד"ה זמנא, שגם קודם שגירשום ממקום יישוב, לא היה בזה חשש גמור אלא משום זהירות ושמירה יתירה).

■ להלכה, אין לצאת יחידי בלילה (רמ"א יו"ד קטז, ה), אפילו סמוך לעיר (משנ"ב ק, כח. וראה ביאורנו לעיל קיא, א ד"ה ארבעה, בשם החזו"א), אבל בתוך העיר אין חשש (הגר"ש וואזנר – קובץ מבית לוי בענייני יו"ד [סיון תשס"ח] עמ' קח). וכשהולך לאור אבוקה או לבנה, אין חשש מזיקין (ראה ברכות מג, ב). ובזמננו במקום שיש תאורה בדרכים או מפנסים המכוניות, אין חשש לצאת יחידי (שערים מצויינים בהלכה סה, ד; הגר"ח קניבסקי – עזרת אליעזר ברכות שם, וראה גם משנ"ב רלט, ט).

וְאֵל תְּדוּר בְּעִיר דְּרִישׁ מִתָּא אָסִיא – אל תדור בעיר שראש העיר הוא רופא, מפני שהוא טרוד בריפוי החולים ואינו פנוי לעסוק בצרכי העיר (רשב"ם). או להיפך, שמתוך טירדתו בצרכי העיר, מתרשל בטיפול בחולים (ריטב"א ב"ב ק, א, בשם רש"י). ויש גורסים 'אסי' במקום 'אסיא', שהורה רב לרב אסי שלא יגור בעיר שראשה הוא 'אסי', כלומר, תלמיד חכם כמותו (ערוך), ערך אסי, וכן מבואר בפי שני ברש"י, וכהוראת רבי עקיבא לרבי יהושע בנו, ראה לעיל קיב, א, כיון שאין אימתו מוטלת על הציבור להכניע את הסוררים (הערוך שם), או משום שטרוד בלימודו ואינו עוסק כראוי בצרכי ציבור (רש"י לעיל שם). ויש שפירש, שהכוונה לפי גירסא זו היא לרב אסי עצמו, שאמר לו רב שלא יתמנה לראש עיר, כדי שלא יבטל מתלמודו מחמת צרכי העיר (ר"ת בתוס' ב"ב שם).

הַפּוֹךְ בְּנִבְלָתָא וְלֹא תִפּוֹךְ בְּמִילִי – הפוך בנבילה ואל תכזב ותחזור בן מדברין (מאירי, בפי ראשון). או שהכוונה שאל תרבה בדברים ו'ותיפוך' הוא לשון ריבוי דברים, כמאמרם 'הפוך בה והפוך בה' (אבות ה, כב) (מאירי, בפי שני), שריבוי דברים מביא לניבול פה [והזכיר נבילה, ששורש תיבות 'נבילה' ו'ניבול' אחד הם] (מהרש"א). ויש שביאר, שעדיף שתעבוד עבודה בזויה, ולא תהיה אומנותך ב'מילי', דהיינו בעסק של תיווך, שנעשה על ידי דיבור עם המוכר והקונה, שאמנם היא עבודה מכובדת יותר, אך כיון שצריך לשכנע אנשים להסכים למקח, אם לא ישמרו פיו ולשונו, קל לבוא לידי איסור שקר (בן יהוידע).

פְּשוּטָא נְבִילָתָא בְּשׂוּקָא וְשִׁקְלָא אֲגָרָא – הפשט נבילה בשוק לעין כל, ואין בכך משום חילול השם כמאמרם (שבת קיד, א) על תלמיד חכם שיש לו רבב על בגדו, כי כיון שעושה זאת לצורך מלאכה, אין בכך גנאי (רשב"ם ב"ב ק, א). ואמנם ראוי אפילו לעני ביותר להסתיר את דלותו, ולצמצם מחייתו, ולא להפחית עצמו במלאכה שאינה ראויה לו, אך אם התפרסם בעניותו, ישיכר עצמו אפילו לעבודה בזויה, ואל יצטרך לבריות (מאירי שם). ■ להלכה, ירחיק